

УДК 343.23

Н.А. Мирошніченко,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

Анотація. В статті розглядаються питання щодо вдосконалення Загальної частини кримінального законодавства України. Пропонується уточнити редакцію деяких статей КК України. Розглядаються такі поняття як підстави кримінальної відповідальності, кримінальне правопорушення, його види (злочин і кримінальний проступок), класифікація злочинів, суб'єкт злочину, види умислу, інші заходи кримінально-правового характеру, види покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх та інші питання.

Ключові слова: підстава кримінальної відповідальності, кримінальне правопорушення, злочин, кримінальний проступок, суб'єкт злочину, види умислу, види покарань.

Постановка проблем. З часу прийняття Кримінального кодексу України 2001 р. минуло чотирнадцять років, кримінальна політика нашої держави йде шляхом подальшої гуманізації кримінального законодавства, модернізації кримінального права. У Концепції реформування кримінальної юстиції 2008 року було зазначено впровадження у кримінальне законодавство поряд із злочином такого виду кримінального правопорушення як проступок. У перспективі очікуються певні зміни у кримінальному законодавстві України, пов'язані із уточненням підстав кримінальної відповідальності. Тому, вважаємо за необхідне, внести деякі доповнення та уточнення у КК України [1].

Так, підставою кримінальної відповідальності (ч. 1 ст. 2 КК) слід вважати вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад

кримінального правопорушення (склад злочину або склад кримінального проступку). У зв'язку з уточненням підстави кримінальної відповідальності, необхідно змінити редакцію ст. 11 КК, а саме визначити поняття та види кримінального правопорушення (злочин та кримінальний проступок).

Злочин це передбачене Кримінальним кодексом України суспільне небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом злочину (ч. 1 ст. 11 КК), що має підвищений ступень суспільної небезпеки і який тягне за собою судимість (негативний наслідок)[4].

Поряд із загальним поняттям злочину, пропонуємо доповнити статтю визначенням видів одиночного злочину (простий, триваючий, продовжуваний, складний). Простий — це злочин який характеризується одним діянням і одним наслідком, посягає на один об'єкт

та має єдину форму вини. Триваючий — це такий злочин, що розпочинається дією або бездіяльністю суб'єкта і далі продовжується безперервно, протягом певного часу. Продовжуваний злочин вчиняється декількома тотожними діяннями, об'єднаними єдиним умислом, які в цілому утворюють єдиний злочин. Складний — це злочин, що утворюється двома або більше злочинними діяннями, кожне з яких, якщо оцінювати його окремо, утворює самостійний злочин, але в силу їх органічної єдності вони складають одиничний злочин, передбачений однією статтею КК України.

Слід визначитись із кримінальним проступком як діянням, що має понижений ступень суспільної небезпеки, за який може бути призначене покарання, не пов'язане з обмеженням чи позбавленням волі і, яке не тягне за собою судимість [4].

Крім того, необхідно уточнити класифікацію злочинів (ст. 12. КК) [1].

А саме до злочинів невеликої тяжкості можливе віднести злочини, за які передбачене покарання у виді штрафу до трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, обмеження або позбавлення волі на строк до двох років. Типову санкцію злочинів середньої тяжкості слід залишити в діючій редакції; а з типових санкцій тяжких та особливо тяжких злочинів необхідно вилучити покарання у виді штрафу, залишивши позбавлення волі за тяжкі злочини до десяти років, а за особливо тяжкі злочини — понад десяти років або довічне позбавлення волі. Тяжкі та особливо тяжкі злочини, що мають найвищий ступень суспільної небезпеки, не повинні допускати застосування штрафу як основного альтернативного покарання, для цих двох категорій злочинів штраф може бути лише додатковим видом покарання [3].

Штраф в системі покарань знаходиться на першому місці як найменш суворий вид покарання, тому його не можна об'єднати з позбавленням волі, найбільш суворим видом покарання в типових санкціях тяжких та особливо тяжких злочинів. Як зазначено в ч. 6 ст. 12 КК, ступень тяжкості злочину визначається виходячи зі строку покарання у виді позбавлення волі, передбаченого за відповідний злочин [1].

При визначенні суб'єкта злочину в ст. 18 КК вказується лише на осудну особу, тому вважаємо доцільним доповнити статтю такою ознакою, як обмежена осудність. Законодавець в ст. 20 КК звертає увагу на те, що кримінальній відповідальності підлягає також особа визнана судом обмежено осудною. Тобто, «суб'єктом злочину може бути фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК може наставати кримінальна відповідальність». Визнання особи обмежено осудною враховується судом при призначенні покарання, а в деяких випадках і при застосуванні примусових заходів медичного характеру. Крім обмеженої осудності, необхідно звернути увагу законодавця на інші види осудності, а саме — вікову та спеціальну осудність, які також мають значення при індивідуалізації кримінальній відповідальності та покарання.

Потребує уточнення ст. 21 КК, в якій передбачено кримінальну відповідальність за злочини, вчинені у стані сп'яніння, внаслідок вживання алкоголю, наркотичних засобів або інших одурманюючих речовин. Необхідно зазначити, що йдеться про фізіологічне сп'яніння, яке може бути визнано обставиною, що обтяжує кримінальну відповідальність чи покарання. Якщо ж під час вчинення злочину особа перебувала у стані патологічного сп'яніння

та не могла керувати своїми діями, то в таких випадках потрібно вирішувати питання про визнання особи обмежено осудною чи неосудною.

Поряд з прямим та не прямим умислом (ст. 24 КК), вважаємо за необхідне закріпити й інші види умислу, які також мають значення і впливають на кваліфікацію злочинів, а саме:

— за часом виникнення і формування умисел може бути: заздалегідь обдуманий коли виникнення умислу має місце за певний час до вчинення суспільно небезпечного діяння; такий що виник раптово тобто виникає не очікувано і відразу реалізується; а також його різновид — умисел у стані афекту, який виникає внаслідок сильного душевного хвилювання раптово, та породжений протизаконним насильством або тяжкою образою з боку потерпілого.

— залежно від спрямованості і ступеня конкретизації бажаних наслідків: умисел може бути конкретизований (простий або альтернативний), та неконкретизований. При конкретизованому (визначеному) умислі особа під час вчинення злочину має чітку уяву про характер і об'єм заподіюваної нею шкоди об'єктові кримінально — правової охорони, бажає її настання. При простому визначеному умислі особа передбачає настання одного конкретного результату свого діяння, а при альтернативному — особа передбачає можливість настання кількох конкретних результатів свого діяння [2].

Неконкретизований (невизначений) умисел це такий вид умислу при якому суб'єкт під час вчинення злочину, передбачаючи можливість настання різних наслідків свого діяння, не уявляє собі достатньо повною мірою характер і розмір заподіюваної шкоди. За наявності невизначеного умислу вчинене

особою слід кваліфікувати за наслідками, які настали [2].

Потребує законодавчого вирішення поняття про подвійну (складну) вину, де ставлення суб'єкта до дії або бездіяльності — умисне, а до наслідків — необережне. Розбіжність у ставленні суб'єкта злочину до дії, або бездіяльності та наслідків, впливає на кваліфікацію.

Статтю 25 КК де визначена необережна форма вини і її види, слід доповнити поняттям випадку (невинного спричинення шкоди), коли особа не передбачала можливості настання суспільно-небезпечних наслідків свого діяння та не могла їх передбачити. Невинне спричинення шкоди виключає кримінальну відповідальність.

Вважаємо за необхідне положення ч. 6, 7 ст. 27 КК відокремити від видів співучасників в самостійну статтю Загальної частини КК, де визначити поняття причетності до злочину та вказати її види. Причетність до злочину — це суспільно небезпечне, кримінально — протиправне, винне діяння суб'єкта злочину, яке хоча і пов'язане з вчиненням іншою особою злочину, але не перебуває з ним у причинному і винному зв'язку, але перешкоджає своєчасному його попередженню, припиненню, або розкриттю, у зв'язку з чим воно у передбачених КК України випадках визнається злочином. До видів причетності можна віднести: заздалегідь не обіцяне приховування злочину (ст. 396 КК), заздалегідь не обіцяне потурання вчиненню злочину, заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна здобутого злочинним шляхом (ст. 198 КК).

В Розділі VII — “Повторність, сукупність, рецидив злочину”, необхідно поряд із визначенням форм множинності (повторність, сукупність,

рецидив), конкретизувати і закріпити види повторності (тотожних та однорідних злочинів), сукупності (ідеальної та реальної), рецидиву (загального, спеціального та пенітенціарного).

Розділ XIV «Інші заходи кримінально-правового характеру» також потребує деяких уточнень, а саме стаття про спеціальну конфіскацію. В діючій редакції ст. 96-1 КК, законодавець обмежує застосування спеціальної конфіскації корупційними злочинами, але ряд статей Особливої частини КК також передбачає спеціальну конфіскацію. Наприклад, контрабанда (ст.ст. 201, 305 КК), ст.ст. 244, 248, 249 КК та інші. Тому не можна обмежити застосування спеціальної конфіскації тільки корупційними злочинами. Кабінет Міністрів України розробив проект Закону про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення інституту спеціальної конфіскації, цей Закон прийнятий Верховною Радою у першому читанні. Перелік злочинів щодо застосування спеціальної конфіскації розширений, але чомусь в деяких випадках спеціальна конфіскація замінила конфіскацію майна, яка була передбачена в санкціях статей як вид додаткового покарання. Ці два види конфіскації відрізняються за своєю правовою природою, тому не можна їх ототожнювати. Спеціальна конфіскація віднесена до інших заходів кримінально-правового характеру, вона не є видом додаткового покарання.

В цьому розділі, поряд із примусовими заходами медичного характеру, передбачена окрема норма про примусове лікування. Примусове лікування згідно зі ст. 96 КК України[1] може бути застосовано судом лише до осіб, які вчинили злочин, та мають хворобу, що становить небезпеку для здоров'я інших осіб. Ця стаття потребує допов-

нення, а саме: “примусове лікування може бути застосоване також до осіб, які вчинили злочин, у стані сп'яніння та були визнані хронічними алкоголіками, наркоманами, токсикоманами”, ці особи також суспільно небезпечні і потребують лікування.

Новелою є розділ Загальної частини КК про заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб. Перш за все необхідно узгодити загальні положення щодо суб'єкта злочину. Чи може бути поряд із фізичною особою суб'єктом злочину юридична особа. Яким чином ці положення співвідносяться із спеціальними принципами кримінального права (принципом винної відповідальності та принципом індивідуалізації відповідальності і покарання).

Слід зазначити, що деякі норми розділу XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх» також потребують удосконалення:

Необхідно узгодити зміст ст. 56 КК зі ст. 100 КК України щодо обмеження віку, з якого можуть бути застосовані громадські роботи. Тобто доповнити ч. 3 ст. 56 КК вказівкою на те, що громадські роботи не можуть призначатися особам, які не досягли шістнадцяти років, як це зазначено в ч.1 ст. 100 КК.

Не можливо погодитися з законодавцем стосовно обмеження кола осіб при застосуванні такого виду покарання як обмеження волі, а саме щодо неповнолітніх віком з 16-18 років та жінок, які мають дітей віком до 14 років. Неповнолітні з 16 років можуть виконувати деякі види робіт та бути корисними для суспільства. Також вважаємо, що жінкам, які мають дітей віком до 14 років, доцільніше відбувати покарання в установах відкритого типу без ізоляції від суспіль-

ства, де вони мають можливість спілкуватися зі своїми дітьми. Тому пропонуємо змінити редакцію ч. 3 ст. 61 КК, вилучивши з неї обмеження щодо зазначеного вище кола осіб. Крім того, необхідно узгодити положення ст.ст. 61 і 79 КК. Так, в ст. 61 КК встановлено, що обмеження волі не застосовується до вагітних жінок, та жінок, що мають дітей у віці до 14 років, а ст. 79 КК надає право суду у разі призначення покарання у виді обмеження волі вагітним жінкам та жінкам, які мають дітей віком до семи років, звільнити їх від відбування покарання у вигляді обмеження волі.

У ст. 97 КК про звільнення від кримінальної відповідальності з застосуванням примусових заходів виховного характеру необхідно внести уточнення щодо осіб, які звільнюються від кримінальної відповідальності. Стаття 97 КК частково суперечить ст.ст. 18, 22 КК, в яких встановлено, що кримінальна відповідальність настає з 16 років, а в окремих випадках з 14 років. На підставі ч. 2 ст. 97 КК звільняється від кримінальної відповідальності особа, яка не досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність, до неї застосовуються

примусові заходи виховного характеру. Вважаємо, що до осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, треба передбачити інші заходи (соціального захисту або заходи безпеки), адже їх звільнення від кримінальної відповідальності недоцільне, тому що вони не притягаються до кримінальної відповідальності.

Пропонуємо внести зміни в ст. 98 КК, що закріплює систему покарань, які можуть бути застосовані до неповнолітніх: по-перше, внести в перелік видів покарань обмеження волі, яке може бути застосоване до неповнолітніх осіб у віці від 16 до 18 років; по-друге, із ч. 2 ст. 98 КК виключити такий вид додаткового покарання, як позбавлення права обіймати певні посади, залишивши лише можливість позбавлення права займатися певною діяльністю, яке може бути застосоване до осіб у віці з 16 років. Щоб займати певні посади особа повинна мати певну освіту, бути спеціальним суб'єктом, наприклад, службова особа [3].

Висновок. Вважаємо, що викладенні пропозиції (уточнення та доповнення) сприятимуть удосконаленню деяких положень Загальної частини Кримінального кодексу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний кодекс України: станом на 27 березня 2015. — Х.: Право, 2015. — 264 с.
2. Кримінальне право України. Загальна частина: текст лекцій : Закон. Злочин. Відповідальність / В.О. Туляков, Н.А. Мирошніченко, Д.О. Балобанова; НУ ОЮА. — Одеса: Юридична література, 2014. — 128 с.
3. Кримінальний проступок у доктрині та законодавстві: монографія / авт. кол. за заг. ред. В.О. Тулякова. — Одеса: Юридична література, 2012. — 424 с.
4. Мирошніченко Н.А. Уголовная ответственность за преступление и проступок. — Закон, проступок, відповідальність: збірка наукових праць / відп. ред. В.О. Туляков. — Одеса: Юридична література, 2014. — 176 с.

Мирошниченко Н.А.

Предложения по совершенствованию Уголовного кодекса Украины.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы совершенствования Общей части уголовного законодательства Украины. Предлагается уточнить редакцию ряда статей УК Украины. Рассматриваются такие вопросы как основание уголовной ответственности, уголовное правонарушение, его виды (преступление и уголовный проступок), классификация преступлений, субъект преступлений, виды умысла, иные меры уголовно- правового характера, виды наказаний, которые могут быть применены к несовершеннолетним и другие вопросы.

Ключевые слова: основание уголовной ответственности, уголовное правонарушение, преступление, уголовный проступок, субъект преступления, виды умысла, виды наказаний.

N. Miroshnichenko

Suggestions about improving the Criminal Code of Ukraine.

Summary. Article is devoted to analysis of the Ukrainian Criminal legislation General part perfectuation. Author suggests to amend (make more precise) several articles of the Ukrainian Criminal code. Such issues as the criminal liability basis, criminal offence and its types (crime and criminal infraction)), crime classification, the criminal, types of fault, other measures of criminal law character, types of punishment applicable for juveniles etc. are analysed in the article.

Keywords: criminal liability basis, criminal offence, crime, criminal infraction, criminal, types of fault, types of punishment.

